

Чекаленко Л.Д., Солошенко В.В.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ І ВЕЛИКА БРИТАНІЯ: НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

(Грубінко А.В., Мартинов А.Ю. Європейський Союз після BREXIT: продовження історії. Монографія. Тернопіль-Київ: Західноукраїнський національний університет, 2021. 258 с.)

Знайомство з монографією відомих дослідників-європеїстів дає підстави високо оцінити даний доробок та стверджувати наступне. Автори монографії зосередились на науковому аналізі актуальної прикладної теми, яка стосується проблеми адаптації Євросоюзу до нових умов, що склалися після виходу Великої Британії з ЄС, а також зосередились на теоретико-методологічному та практичному аналізі проблем демократії.

Символічно, що цей процес співпав із кризою процесу глобалізації, яка обумовлена загальною кризою, афганським переворотом, пандемією та іншими викликами міжнародній безпеці. Проаналізувавши політичні та економічні складові просування до членства та діяльність Великої Британії в ЄС, приходиш до слушного висновку про логічне напів-завершення євроінтеграційної складової британської політики. І це підтвердилося переконанням видатного європеїста і блискучого аналітика Шарля Де Голля, який попереджав про подібний сценарій ще кілька десятиліть тому. Отже, Велика Британія остаточно визначилася щодо обрання власної стратегії перетворення на самостійний полюс сили англосаксонського світу.

На сторінках рецензованої монографії, насамперед, ставляться питання евристичного потенціалу дослідження проблеми європейського історичного досвіду, крім того, суттєва увага приділена висвітленню системного підходу до соціального вектору європейської політики. Також розглядається питання вирішення ключових соціальних проблем, які стоять на перешкоді якісному поглибленню європейської інтеграції із збереженням основних орієнтирів соціального ринкового господарства. Серед зазначених питань автори виокремлюють та аналізують найважливіші аспекти, які стосуються передусім подолання бідності та боротьби з безробіттям.

Рецензована монографія чітко окреслює прогностичні варіанти трансформаційного періоду. Зокрема, стосовно того, яким буде Євросоюз після виходу Великої Британії та чи стане Британія після виходу з Європейського Союзу «глобальною» Британією. Шукаючи відповідь на ці та інші актуальні проблеми, А.В. Грубінко та А.Ю. Мартинов слушно залучають до з'ясування цього кола методологічних проблем синтезуючий підхід, який полягає у використанні історичного, соціально філософського, економічного, політологічного, правового підходів. Подібні засади дозволяють доречно

відновити синтез наукового знання, який часто порушується не лише під впливом дії тенденції до спеціалізованої фрагментації складних об'єктів дослідження, а й дає можливість максимально точно врахувати специфіку перехідної історичної доби. Складна процедура оновлення європейського економічного простору зіштовхується із проблемою адаптації соціальних вигод до широкого проекту європейської інтеграції. Проте реформаторськи налаштовані уряди більшості країн ЄС не посприяли закріпленню найважливіших положень Європейської соціальної хартії у проекті першої в історії Конституції Європейського Союзу, яка провалилась.

Вихід Великої Британії з Європейського Союзу, який був переважно несподіваним для світового загалу, визрівав поступово. Автори рецензованої монографії перераховують основні тенденції, які вплинули на це рішення. Насамперед, мова йде про нерегульованість стратегії розвитку ЄС, долі спільної європейської грошової одиниці, недосконалість системи прийняття рішень у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, що обумовило недієву відповідь ЄС на російський і китайський авторитарні виклики. Попри об'єктивні проблеми, пов'язані із взаємною адаптацією старих та нових країн членів ЄС, європейський інтеграційний проект продовжує розглядатись як ключ до вирішення питань, які висуває сучасне життя, та пошуку відповідей на виклики глобалізації.

Проте епідеміологічні, енергетичні та економічні кризи поступово порушували соціальний консенсус та стабільність, провокуючи появу нового явища, яким стала так звана нова бідність, тобто суттєве кількісне та якісне скорочення середнього класу. Аналогічний процес, пов'язаний із масштабним перерозподілом державної власності за часів горбачовської перебудови відбувався і в СРСР. Внаслідок цього інтенсивна соціальна диференціація та низхідна соціальна мобільність спровокували помітну пауперизацію широких соціальних верств.

На іншому полюсі багатства Європи відбувалась інтеграція держав добробуту, яка, в свою чергу, загострила проблему субсидіарності. Адже в географічному сенсі не всі європейські регіони є однаково розвинутими, в силу своєї різної економічної спеціалізації, яка склалась внаслідок історичного розподілу праці. Врешті посилилась тенденція до перекладання відповідальності за вирішення проблем бідних регіонів на них самих. Той же німецький досвід, пов'язаний із об'єднанням Сходу і Заходу країни, засвідчив, що навіть величезні інвестиції у розвиток інфраструктури, запровадження нових технологій, докладання зусиль до підвищення продуктивності праці, – все це разом взяте не вирішує достатньо швидко проблему соціальної конвергенції. Вельми унаочнюючим постає і процес вирівнювання соціального простору заможніших та бідніших федеральних земель, що відбувається досить повільно. Не в останню чергу ці проблеми стали вагомою причиною для виходу Великої Британії з Євросоюзу.

Аналогічні виклики існують на рівні ЄС, чії регіональні структурні фонди не можуть максимально ефективно вирішити проблему зменшення рівня соціальної диференціації в ЄС. Вивезення капіталу до країн з меншими соціальними витратами спонукає чинних політиків ЄС замислитись над проблемою соціального демпінгу. Адже низькі розцінки на працю в нових країнах Євросоюзу суттєво підживляють соціальний консенсус, який існував у старих країнах-членах ЄС.

Фактично більшість нових країн-членів Євросоюзу на декілька порядків відстають за доходами від колишніх найбідніших країн «старого» Європейського Союзу. Відрив України від цих нових бідних країн ЄС є ще більшим. Тож проблема бідності стає однією з головних у процесі подолання соціальних бар'єрів на шляху до Євросоюзу.

Аналогічну проблему створює безробіття. У контексті розгляду посилення уваги Брюсселю до зазначеної соціальної біди автори розглядають основні європейські програми, які на їхню думку, «покликані створити механізми регулювання ринку праці, при цьому домінуючими лишаються системи національного регулювання». Внаслідок цього з чотирьох базових засад існування спільного ринку, тобто вільного обігу товарів, капіталів, послуг та робочої сили, саме остання лишається найменш динамічною. Соціальна ситуація ускладнюється внаслідок додаткового тиску з боку такого чинника, як глобальне конкурентне середовище.

Додаткову напругу створюють негативні демографічні тенденції, пов'язані із старінням європейського населення. Враховуючи всі зазначені фактори, автори рецензованої монографії зазначають, що панацеї у боротьбі з безробіттям поки що не знайдено. Проте, навіть серед десяти нових членів ЄС, які увійшли до єдиної Європи 1 травня 2004 р., ступінь досягнення критеріїв членства в ЄС, навіть за досить розпливчастими копенгагенськими критеріями, суттєво різняться. Передусім це зауваження стосується саме соціально-економічних вимог, оскільки за формальними ознаками існування функціональної та стабільної демократії зауважень до них немає. Тож з точки зору макроекономічних критеріїв одночасне приєднання десяти країн до Євросоюзу обумовлювалось скоріше політичними імперативами, ніж раціональним економічним розрахунком. Хоча, звичайно, й останній чинник мав своє значення, оскільки збільшення обсягу спільного ринку розглядалось як позитивний фактор, який повинен був стимулювати економічне зростання. Проте надто високий ступінь економічної диференціації, проблеми із дотриманням критеріїв членства в монетарному союзі ЄС, кон'юнктурні чинники, які впливали на коливання курсу спільної європейської грошової одиниці євро, ще певний час позначатимуться на процесі адаптації нових країн членів до економічних умов, які диктуються їхнім членством в Європейському Союзі.

Таким чином, автори монографії надають свою відповідь на питання, яким буде Євросоюз після виходу Великої Британії та чи стане Британія після виходу з Європейського Союзу «глобальною» Британією. Звичайно, Лондон занепокоєний перетворенням ЄС на наддержаву, яка має не лише свій прапор, гімн, валюту, а й зародок спільного європейського війська і намагається проводити спільну зовнішню і оборонну політику. Британія виступає за сильніший опір Китаю та витіснення Росії з Європи. Проте такі підходи не знаходять одностайності, окрім того, розбіжності притаманні не лише столицям певних країн-членів Євросоюзу, але вони характерні й для політичних еліт в окремих із них. Тож, як слушно вказують автори рецензованої монографії, у ситуації, що склалася, «...постає і проблема регіональних впливів у ЄС, що може породжувати нову структуру конфлікту інтересів не лише окремих країн, а й різних регіональних угруповань».

З аналізу дослідників видається назрілим питання чіткого розподілу повноважень між наднаціональними та національними органами влади на всіх рівнях. Більш адекватною до цієї тенденції буде не стільки сильніше централізована федералістська Європа, скільки децентралізована конфедеративна Європа, зазначають історики А.В. Грубінко та А.Ю. Мартинов. До речі, саме модель останньої виглядає більш відкритою для подальшого розширення, але виникає інше питання: чи вона відповідатиме жорстким покликанням інтеграції, а саме до відповідного поглиблення?

Відтак зазначена праця просякнута духом реалістичного європеїзму, виваженими оцінками та стриманими оптимістичними підходами. Тому, не в останню чергу і завдяки цьому, рецензована монографія стане помітним явищем у вітчизняній європеїстиці і посяде належне місце серед робіт, присвячених історії і розвитку Європейського Союзу. Серед них варто виокремити наступні: Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. «Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу». К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 395 с.; Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. – 10-ті рр. XXI ст.) Погляд з України: монографія. К.: Інститут історії України НАН, 2009. 262 с.; Світові інтеграційні процеси: монографія. К.: Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, 2013. 428 с. та ін.